

## Matijas Baković

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Hrvatska

<https://orcid.org/0000-0001-7983-9148>

matijas.bakovic@imin.hr

## Nazivi za slikovnicu (*Bilderbuch*) u hrvatskim rječnicima u 19. stoljeću

*Izvorni znanstveni rad / original research paper*

*Primljeno / received 11. 5. 2021. Prihvaćeno / accepted 11. 12. 2021.*

DOI: 10.21066/carcl.libri.11.2.4



U radu se prikazuju nazivi za slikovnicu u rječnicima hrvatskoga jezika od pojave prvoga prijevoda njemačkoga pojma „*Bilderbuch*“ sredinom devetnaestoga stoljeća. Nastoji se rekonstruirati put kojim su se kretali prijevodi toga njemačkoga termina i prisutnost pojedinoga naziva u tadašnjoj Hrvatskoj. Uvidom u onodobne hrvatsko-njemačke rječnike uspostavljaju se vremenske odrednice prve pojave toga nazivka i njegovih hrvatskih istovrijednica.

**Ključne riječi:** *Bilderbuch*, slikovnica, slikovnjak, slikaruša, knjiga s kipovi, knjiga s prilikami, rječnik

Devetnaesto je stoljeće prijelomno razdoblje u višestoljetnom razvoju hrvatskoga književnoga jezika. Vrijeme je to kada se javljaju ključni jezikoslovci koji će svojim djelima ne samo oblikovati hrvatski jezik nego i predodrediti njegov budući jezični razvitak. Fokus rada je na dvojezičnim rječnicima koji su izlazili od sredine 19. do početka 20. stoljeća i pokazuje se kako je u njima obrađen termin dječje knjige sa slikama. Budući da je u početku, s obzirom na političku situaciju, riječ prvenstveno o hrvatsko-njemačkim, odnosno njemačko-hrvatskim rječnicima, posebna je pozornost poklonjena njemačkomu nazivu „*Bilderbuch*“ koji je označivao upravo tu posebnu vrstu slikovnih knjiga. Iako se taj njemački termin u početku odnosio na svaku knjigu s ubačenim ilustracijama (usp. Batinić i Majhut 2001: 20), on se do trenutka kada prvi put ulazi u hrvatske rječnike već postupno profilirao za točno određenu vrstu knjiga namijenjenih najmlađima. Štoviše, taj je pojam već od 1815. poznat hrvatskoj čitateljskoj publici pa su čitatelji u onodobnoj Hrvatskoj znali što on predstavlja i prije pojave njegova hrvatskoga prijevoda ili prve slikovnice na hrvatskom jeziku (usp. Majhut i Lovrić

Kralj 2020: 34). Danas općenito prevladava razmišljanje da su slikovnice namijenjene ukriženoj (*crossover*) publici, odnosno odraslima i djeci (usp. Beckett 2012), jer se njihovi značenjski slojevi toliko međusobno isprepliću da ih je najčešće teško razlučiti. Ne će se u radu detaljnije ulaziti u tumačenje što predstavlja slikovnica u 19. stoljeću u Hrvatskoj niti koje se knjige smatraju prvim slikovnicama (o tom podrobnije vidjeti u Majhut i Batinić 2017), nego će u središtu istraživanja biti pojava hrvatskoga termina koji je označivao takve knjige, a s obzirom na njemački pojam „*Bilderbuch*“.

Uvođenje novoga termina, odnosno davanje prikladnoga naziva nekoj novoj pojavi, predmetu ili izumu jedan je od najtežih zadataka koji se postavlja pred svakoga onoga tko proučava jezik i jezične zakonitosti. Uspješno i točno opisati novi pojam, pa makar i doslovno ga prevesti s nekoga drugoga jezika, nikada nije bio lagan posao. Jezikoslovci mogu tek predložiti pojedine riječi, ali na drugima ostaje prihvaćanje ili neprihvatanje tih njihovih tvorenica. U radu se nastoji prikazati što se i kako događalo s nazivom za dječju slikovnu knjigu u Hrvatskoj sredinom 19. stoljeća uz poseban osvrt na tadašnje rječnike kojima se nastojalo kodificirati hrvatski književni jezik.<sup>1</sup> Ukratko, može se reći da kako se povećava uporabnost nekoga predmeta, odnosno kako raste njegov značaj, tako se učvršćuje (kodificira) i službeni naziv za taj predmet.

## Suvremena situacija

Danas je prosječno obrazovanu stanovniku Republike Hrvatske riječ „slikovnica“ posve obična i poznata. Vjerojatno nema ni među najmlađima onih koji se nisu susreli s tim pojmom tijekom svojega odrastanja i vrlo lako mogu dočarati što on barem okvirno predstavlja. Zabune nema ni sa stručnim ni s jezičnim priručnicima koji imaju definiciju kojom objašnjavaju što „slikovnica“ jest i što se sve obuhvaća pod tim nazivom.

Sam termin „slikovnica“ u *Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika*, kao i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku*<sup>2</sup> definira se jednako: „knjiga za djecu (obično predškolskoga uzrasta) koja sadrži pretežno slike ili se sastoji samo od slika ili crteža“ (Jojić 2015: 1425; Jojić i Matasović 2003: 1204). Iz toga se može zaključiti da je sam pojam stabilan i prihvaćen u hrvatskom književnom jeziku.

Ne ulazeći podrobnije u teorije slikovnice koje se ni u zapadnim zemljama ne pojavljuju do druge polovice 20. stoljeća i koje problematiziraju ulogu i položaj slikovnice u djetetovu životu, može se primijetiti da struka koja proučava dječju književnost ima ponešto drukčiju definiciju pa sve češće slikovnicu promatra kao samostalan umjetnički oblik i određuje ju „kao podvrstu umjetničke knjige, za koju se, [...] traži mjesto u sustavu umjetnosti“ (Narančić Kovač 2015: 33).<sup>3</sup> Pritom se ističe njezina višemodalnost

<sup>1</sup> Iako su, s obzirom na standardizacijske procese hrvatskoga jezika tijekom 19. stoljeća, pregledavani uglavnom hrvatski štokavski rječnici, u razmatranje je uzet i jedan od zadnjih boraca za hrvatski kajkavski književni jezik Ignac Kristijanović (Ignaz Kriztianovich) i njegovo djelo *Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart* iz 1840.

<sup>2</sup> *Hrvatskomu enciklopedijskomu rječniku* glavni izvor građe bili su jednojezični rječnici Vladimira Anića (uključujući i *Rječnik stranih riječi*) pa je i gore citirana definicija preuzeta upravo iz njegovih rječnika (usp. Anić 1996: 955).

<sup>3</sup> Više o slikovnici kao vrsti umjetničke knjige vidjeti u Narančić Kovač 2015: 58–62.

kojom se objedinjuje vizualno i verbalno koji u suradnji posreduju priču (usp. Narančić Kovač 2015: 182) za razliku od ilustrirane knjige u kojoj preteže tekst nad likovnim izrazom (usp. Crnković 1967: 10) i u kojoj ilustracije tek „osvjetljaju tekst kojem pripadaju“ (Majhut i Batinić 2017: 39).

Takav nesrazmjer u definicijama pojma koji opisuje dječju knjigu sa slikama rezultat je zadatosti dviju struka, one leksikografske kojoj je cilj zapisati i opisati pojedinu riječ i one književno-znanstvene kojoj je zadatak što detaljnije ući u problematiku, ne samo naziva, nego i sadržaja koji se pojmom „slikovnica“ obuhvaća. Preteča i jednima i drugima bili su prvi leksikografi koji su uopće zabilježili i opisali pojam kojim se danas obuhvaća dječja slikovna knjiga. Na primjeru relevantnih dvojezičnih rječnika iz 19. stoljeća vidjet će se kako su oni nastojali pomiriti te dvije ideje.

## Povijesni pregled

Berislav Majhut i Štefka Batinić u svojoj monografiji *Hrvatska slikovnica do 1945.* pojašnjavaju da „pojam ‘slikovnica’ tek u 20. stoljeću ulazi u hrvatske referentne priručnike – rječnike, enciklopedije i leksikone“ (Majhut i Batinić 2017: 22). Ako taj podatak usporedimo s podatkom da su knjige sa slikama, odnosno slikovnice kakve poznamo u današnjem smislu riječi u Hrvatskoj prisutne od sredine 19. stoljeća, dolazimo do razilaženja između pojave slikovnice kao knjige i pojave jedinstvenoga termina koji opisuje tu knjigu. Kako je do toga došlo pojašnjava Marijana Hameršak koja je uočila da se slikovnice izostavljaju u početnim pregledima povijesti hrvatske dječje književnosti i da to „sugerira ljestvicu društvenih vrijednosti koja je publikacije poput slikovnica smještala na dno, ako ne i izvan kulturnih tijekova“ (Hameršak 2014: 68). Na pojavu prvih dječjih slikovnih knjiga više se gledalo kao na igračke čiji potencijal dolazi do izražaja tek „ako majka, baka, otac ili tko drugi sjedne uz dijete, pa živim pripovijedanjem mrtvim slikama podaje život“ (Jambrišak 1900: 97), nego na korisnu knjigu u dječjem odrastanju, a pogotovo ne kao umjetnički vrijednu knjigu (usp. Hameršak i Zima 2015: 176–178). Iako su se nazivi kojima se tumačio njemački termin „*Bilderbuch*“ javljali u hrvatskim dvojezičnim rječnicima od sredine 19. stoljeća, u jednojezičnom *Rječniku hrvatskoga jezika* Franje Ivekovića i Ivana Broza iz 1901. godine ne nalazimo natuknicu „slikovnica“, niti koju od njezinih inačica prisutnih u to vrijeme. I dok se izostanak naziva koji se vežu uz slikovnicu može shvatiti u Ivekovićevu i Brozovu rječniku jer su se autori služili uglavnom rječničkim korpusom Vuka Karadžića i Đure Daničića (Iveković 1901: III–IV) zanemarujući hrvatsku kako znanstvenu tako i beletrističku literaturu, izostanak te natuknice u *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (ARj)<sup>4</sup> ne može se tako lako opravdati jer je XV. dio koji opisuje pojam „slika“ i njegove izvedenice objavljen 1956. godine. Ipak, iako u Akademijinu rječniku nema u zasebnoj natuknici pojma „slikovnica“, spominje se pojam „*Bilderbuch*“ u natuknici „Slika“ koji se povezuje sa Šulekovim rječnikom i njegovim objašnjenjem: „knjiga sa slikama“ (ARj

<sup>4</sup> *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* ili tzv. *Akademijin Rječnik* (ARj) izlazio je u Zagrebu od 1880. do 1976. godine u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, ovdje ga označujemo kraticom ARj.

1956, XV: 526).<sup>5</sup> Tako je neposredno pojam za dječju knjigu sa slikama ipak završio u najvećem našem leksikografskom djelu, iako nažalost autori nisu smatrali da bi taj pojam zavrijedio zasebnu natuknicu.

Zanimljivo je da se iste godine kada je izišao Ivekovićev i Brozov rječnik bez ikakva opisa i spominjanja termina koji bi objašnjavao pojavu dječje slikovne knjige, u Zadru pojavilo treće izdanje *Rječnika hrvatsko-talijanskoga* Dragutina Parčića u kojem se pod natuknicom „Slika“ pojavljuje odrednica „knjiga sa slikami“ i uz nju talijanski termin „*libro illustrato*“ (Parčić 1901: 925). To svjedoči o kontinuitetu hrvatskih leksikografa tijekom cijeloga 19. stoljeća (a i ranije) koji je naprasno prekinut pobjedom hrvatskih vukovaca koji su, ugledajući se na narodni govor u Karadžićevim i Daničićevim djelima, odbacili ogroman dio hrvatskoga pisanoga nasljeđa. Drugi mogući razlog izostavljanja spominjanja naziva „slikovnica“ ili kojih drugih inačica u „vukovskim“ rječnicima hrvatskoga jezika može se potražiti u samoj koncepciji tih rječnika. Svi hrvatski predvukovski rječnici koji spominju taj pojam u bilo kojem obliku dvojezični su rječnici, uglavnom hrvatsko-njemačkoga jezika (ili hrvatsko-talijanskoga u Parčićevu slučaju) i oni su taj termin preuzimali iz tuđih jezika i tražili mu hrvatsku istovrijednicu. Nasuprot njima, „vukovski“ rječnici hrvatskoga jezika bili su jednojezični, a s obzirom na već spomenuti ograničeni korpus i građu koji su im bili uzorom nisu ni mogli imati taj pojam. Naravno, Akademijin je rječnik svojim gotovo stogodišnjim izlaženjem imao priliku popraviti napravljene propuste, ali to nije uvijek učinjeno o čem svjedoči izostanak zasebne natuknice i bilo kakva spominjanja dječjih knjiga sa slikama (osim tamo gdje se potvrđivalo druge pojmove) više od sto godina od njihova prvoga bilježenja u hrvatskim rječnicima. Da je tomu tako potvrđuje i *Englesko-hrvatski rječnik* Šandora Lochmera koji 1906. godine za engleski termin „*picture book*“ donosi hrvatsku inačicu preuzetu iz dotadašnjih rječnika „knjiga sa slikama“ (Lochmer 1906: 579).

Ono što je poznato iz dosadašnjih istraživanja jesu termini koji su označivali slikovnicu tijekom 19. stoljeća u hrvatskim rječnicima i tisku pa će o njima u narednim poglavljima biti više riječi.

## Slikovnica i slikaruša

Suprotno uobičajenom kronološkomu pogledu na prošlost, u ovom radu krenut će se od termina koji je prevladao u uporabi iako nije i najstariji, barem ne u značenju u kojem ga se danas prepoznaje. Naime, naziv „slikovnica“ javlja se u Šulekovu *Njemačko-hrvatskom rječniku* iz 1860. godine kojim se opisuje njemački izraz „*Bildercabinet*“ (usp. Šulek 1860: 239). Već je Rudolf Fröhlich u svojem rječniku donio taj njemački pojam koji prevodi kao „kiposhrana, kabinet, sbirka od kipa“ (Fröhlich 1854: 158). Dakle, on tim terminom označuje mjesto gdje se čuvaju, odnosno pohranjuju umjetnička djela, tj. umjetničke slike. U nastavku rada bit će objašnjeno više o Fröhlichovu rječniku i otkud mu pojedini nazivi. Nesporazum nastaje kada Šulek objavljuje svoj rječnik u koji uvodi termin „slikovnica“ kojim označuje fizičko mjesto na kojem nastaju ili

<sup>5</sup> Zanimljivo je da, iako ne donosi pojam „slikovnica“, Akademijin rječnik (ARJ 1956, XV: 533) donosi mnogo rjeđi pojam „slikovnik“ u značenju 'slikar' preuzet od Vitezovića.

se čuvaju slike („*Bildercabinet*“), a za pojam kojim su se označivale dječje knjige sa slikama („*Bilderbuch*“) uvodi novi izraz „slikaruša“, uz modificiranje starijega pojma pa donosi i „knjiga sa slikami“ (Šulek 1860: 239). Iako je Šulek svojim radom doprinio razvoju hrvatske leksikografije uvodeći brojne nove izraze koji su se po njem nazivali „šulekizmi“, njegov prijedlog za dječju knjigu sa slikama nije zaživio u jezičnoj praksi. Zbog ekonomičnosti kojoj teži svaki jezik, a posljedično i svaka struka bilo bi za očekivati da će najprije otpasti najstariji, opisni naziv, tj. „knjiga sa slikami“, ali on će se zadržati u rječnicima dulje od jednočlanoga naziva „slikaruša“ pa ga, kao što smo vidjeli, još uvijek rabe Parčić 1901. i Lochmar 1906. godine. Iako je termin „slikaruša“ bio naizgled jednostavniji i prihvatljiviji, njega će još brže potisnuti drugi termini. Treba istaknuti da se pojavom novih izraza za slikovnu knjigu namijenjenu djeci nije u potpunosti izgubio taj naziv pa se ponekad javlja u tisku, kao npr. u časopisu *Napredak* 1878. za *Orbis pictus*<sup>6</sup>, ali također još i 1890. godine (usp. Dvorniković 1890: 195). Zanimljivo je da je 1878. godine taj termin u *Napredku* označen zvjezdicom i u bilješci podno teksta gotovo telegrafski pojašnjeno: „\*Šulek: Bilderbuch: slikaruša.“ (Poljak 1878: 18). To je potvrda da taj naziv nije bio zaživio i da se moralo čitateljima, osamnaest godina nakon izlaska Šulekova rječnika, pojasniti što označuje. Također svjedoči da ni drugi jednočlani termin za dječju knjigu sa slikama, odnosno „slikovnica“, očito nije bio u potpunosti prihvaćen u uporabi pa se i tu mogu pronaći razlozi njegova nespominjanja u jednojezičnim rječnicima krajem 19. i početkom 20. stoljeća i zašto je početkom 20. stoljeća prevladavao opisni naziv („knjiga sa slikama“). Ipak, iako pojam „slikovnica“ nije u potpunosti zaživio u hrvatskim rječnicima već krajem 19. stoljeća ulazi u hrvatsku književnost pa ga nalazimo u uporabi kod pojedinih književnika (usp. Benešić 2013: 2963) što će svakako odigrati ulogu u njegovu općem prihvaćanju.

## Slikovnica i slikovnjak

Iako je Šulek nazivu „slikovnica“ namijenio posve drugu ulogu, ipak krajem toga desetljeća taj termin ulazi u rječnike sa značenjem koje mu se i danas pripisuje. Tako se 1869. godine u *Novom rječniku hrvatskoga i njemačkoga jezika* Ivana Filipovića i suradnika mogu pronaći izrazi „slikovnica“ i „slikovnjak“ (Filipović i sur. 1869: 211) za njemačku riječ „*Bilderbuch*“. Filipović pak pojam „*Bildercabinet*“ upućuje na „*Bildergalerie*“ koji prevodi kao „slikara“ (isto) pa mu je termin „slikovnica“ ostao slobodan kao oznaka za slikovnu knjigu za djecu. Tako je izbor sužen na dvije riječi, „slikovnica“ i „slikovnjak“, iako se ni sam autor rječnika nije dosljedno držao svojega odabira pa 1875. godine u objašnjenjima natuknice „Slika“ pojam „*Bilderbuch*“ veže uz značenje „knjiga sa slikami“ (Filipović i sur. 1875: 1666). To je bilo vraćanje starijemu nazivlju i zasigurno korak unatrag pa je moglo krivo zavesti Majhuta i Batinić kada su ustvrdili da „u hrvatsko-njemačkom dijelu Filipovićeve *Novoga rječnika* iz 1875. nema ni *slikovnice* ni *slikovnjaka* kao zasebnih pojmova“ (Majhut i Batinić 2017: 21, isticanje u izvorniku) jer Filipović već na idućoj stranici donosi oba naziva jedan ispod drugoga

<sup>6</sup> *Orbis sensualium pictus* Jana Amosa Komenskoga spominje se u *Danici ilirskoj* 1841. godine i prevodi se kao „*Svět u obrazih*“ (Babukić 1841: 63) te „*Svět u kipovih*“ (Vraz 1841: 100).

kao samostalne natuknice kojima uredno pridružuje njemački izraz „*Bilderbuch*“ (usp. Filipović i sur. 1875: 1667).

Pojedine su riječi prvo živjele izvan rječnika pa su tek potom, nakon što su potvrđene u praksi, uvedene i u rječnike. Tako je bilo i s izrazom „slikovnjak“ 1865. godine u oglasu knjižare Lavoslava Hartmana<sup>7</sup> u *Domobranu* kojim se najavljuje „hrvatski i njemački ‘Abecedar i slikovnjak’ za dobru djecu. Sa 16. bojadisanih slika“ (Hartman 1865: 4). Spomenuto je da je naziv „slikovnica“, iako u drukčijem značenju, potvrđen u Šulekovu rječniku pa ne čudi što se pojavljuje i u tisku tijekom toga desetljeća, ali u značenju dječje knjige sa slikama. Tako je isti izdavač, Lavoslav Hartman, u *Dragoljubu* 1868. najavio da je objavljena „Prva slikovnica za malu dječicu,<sup>8</sup> gdje su ciela abecedica i arapski brojevi te osam ploča raznih bojadisanih slika, da se malena djeca uče poznavati predmete“ (Hartman 1868a: 63–64). Obje su riječi, dakle, živjele u ondašnjim tiskovinama i već krajem toga desetljeća ulaze u Filipovićeve njemačko-hrvatski rječnik pa je preostalo samo vidjeti koji će od tih termina na koncu prevladati. Što se tiče Filipovićeve rječnika, zanimljivo je pratiti uporabu tih pojmova u njima kako se približavao konac 19. stoljeća. Naime, u prva dva izdanja svojega *Žepnoga rječnika hrvatskoga i njemačkoga jezika* još uvijek donosi oba pojma „slikovnica“ i „slikovnjak“ (u natuknici „slikov-it“) i uz njih njemački oblik „*Bilderbuch*“ (Filipović 1878: 387; 1887: 379), dok u trećem izdanju, uz novi pravopis,<sup>9</sup> u zasebnoj natuknici donosi samo pojam „slikovnica“ (Filipović 1896: 441) čime se izgleda konačno odlučio za taj pojam. Trebat će, naravno, još detaljnije istražiti tadašnji tisak da bi se u potpunosti shvatilo u kojoj su mjeri i jesu li uopće tiskovine utjecale na tu promjenu.

## Knjiga sa slikami, knjiga s kipovi, knjiga s prilikami

Kad je riječ o starijim hrvatskim prijevodima njemačkoga termina „*Bild*“ u rječnicima se usporedno javljaju sljedeći oblici: „figura“, „kip“, „podoba“, „prilika“, „slika“, „obraz“, „ikona“. Ne čudi stoga šarolikost naziva za knjigu sa slikama koji se mogu pronaći tih godina. Tako i knjiga koja se smatra prvom poznatom slikovnicom objavljenom na hrvatskom jeziku u svojem naslovu ima pojam „obraz“: *Mala obrazna Biblia ili Poglaviti događaji Staroga i Novoga zakona predstavljani u 90 obrazih*. Nije riječ o izvornom djelu hrvatskoga autora niti je napisana izvorno hrvatskim jezikom, nego je riječ o prijevodu s mađarskoga izvornika autora Alajosa Grynaeusa (usp. Majhut i Batinić 2017: 159; usp. Majhut 2020: 95–96). U naslovu je već sadržan naziv za tu knjigu sa slikama – „obraz“ – izraz koji rabi Vjekoslav Babukić još 1841. godine za *Orbis sensualium pictus* Jana Amosa Komenskoga u *Danici ilirskoj* koji, kao što je već spomenuto, prevodi kao „Svjet u obrazih“ (Babukić 1841: 63). Govoreći pak o povijesti samoga naziva kojim se njemački pojam „*Bilderbuch*“ (koji je označivao upravo današnji

<sup>7</sup> Više o Lavoslavu Hartmanu vidjeti u prilogu „Lavoslav Hartman: nakladnik koji je znao da su slike važne“ (Majhut 2015).

<sup>8</sup> Ista se slikovnica najavljuje i u dječjem časopisu *Bosiljak*, god. 4, br. 4, str. 64 od 15. veljače 1868. (Hartman 1868b).

<sup>9</sup> Novi pravopis donosi i sitnu prilagodbu naslova rječnika koji tako postaje *Džepni*.

pojam „slikovnica“) prevodio na hrvatski jezik, Majhut i Batinić (2017: 21) odmah na početku svoje monografije spominju Rudolfa Fröhlicha (Veselića) i njegov *Rčnik nmačkoga i ilirskoga jezika* iz 1854. godine u kojem je taj njemački pojam preveden kao „knjiga s kipovi“ (Fröhlich 1854: 158). Time sugeriraju da je to najstariji spomen prijevoda toga njemačkoga termina na hrvatski jezik u značenju današnje slikovnice. Autori pojašnjavaju otkuda pojam „kip“ i zašto se pod njim misli upravo na sliku. Tako u Fröhlichovu rječniku za pojam „Bild“ nalazimo sljedeća značenja: „figura, kip, podoba, prilika, slika, obraz, ikona“ (Fröhlich 1854: 158). Ostaje nejasno zašto je Fröhlich, ako je uopće on prvi, u opisu toga njemačkoga pojma stavio „kip“, a ne „slika“, „obraz“ ili „prilika“ koji su jednako tako, a možda i jednoznačnije, mogli funkcionirati za opis dječje slikovne knjige. Budući da je Fröhlichov rječnik na koji su se pozvali Majhut i Batinić objavljen tek 1854. i da nije, kao ni njegov autor, ostavio značajnijega traga moglo se pretpostaviti da je u svojem radu imao prethodnike i uzore.

Uvidom u još starije i utjecajnije hrvatske rječnike uočeno je da se njemački termin „*Bilderbuch*“ javlja već u *Nmačko-ilirskom slovaru* Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića iz 1842. godine u istom prijevodu kao i kod Fröhlicha 1854., odnosno kao „knjiga s kipovi“ (Mažuranić i Užarević 1842: 101). Dakle, već dvanaest godina ranije imamo u hrvatskim rječnicima zabilježen isti prijevod njemačkoga pojma „*Bilderbuch*“. Poznato je da su se pisci rječnika često koristili ranijim rječnicima kao uzorima i predlošcima pa se onda može pretpostaviti da je tako postupio i Fröhlich koji je zasigurno pišući svoj rječnik imao u rukama i Mažuranićev i Užarevićev. To najbolje potvrđuje već spominjani termin „*Bildercabinet*“ koji Mažuranić i Užarević (1842: 101) donose u svojem rječniku, a njihov opis u potpunosti preuzima i Fröhlich u rječniku iz 1854. godine. No situacija nije ni izbliza tako jednostavna kako se doima na prvi pogled jer se često zaboravlja da je Fröhlich sudjelovao u izradbi još jednoga njemačko-hrvatskoga rječnika i da nije samo mehanički preuzimao građu od drugih.

Daljnijim proučavanjem hrvatskoga rječničkoga blaga uočeno je da se spomenuti njemački termin („*Bilderbuch*“), odnosno njegov hrvatski prijevod javlja još dvije godine ranije u jednom danas pomalo zaboravljenom rječniku. Naime, riječ je o *Nemacsko-ilirskom i ilirsko-nemacskom rukoslovniku* iz 1840. godine. Iako se kao autori često navode Adolf Miroslav Richter i Adolf Ballmann (a oni jesu sastavili godinu dana ranije izišli „parvi illiti: ilirsko-nemacski dio“), ključnu je ulogu u svem odigrao upravo Rudolf Fröhlich<sup>10</sup> koji je sastavio „drugi illiti: nemacsko-ilirski dio“. O tom on u „Predgovoru“ piše (1840: VII):

Buduche da G. Ballmann sa skoncsanjem nemacsko-ilirskoga dela predugo se zaderxao bio, a izdatelj, da recs svoju derxi, ovaj del josc ove godine sversciti bio namerio, ono je taj posao meni u Svibnju t. g. predao, da k sverhi privedem. Od G. Ballmanna su samo perve 36 strane.

Dakle, ključni je posao obavio sam Fröhlich koji je u vrlo kratkom vremenu morao dovršiti rječnik, ali i ispraviti sve ono što je u prvom dijelu bilo pogrešno. On u tom

<sup>10</sup> Zbog toga Fröhlicha navodimo kao prvoga autora, dok drugu dvojicu ostavljamo kao suradnike jer su navedeni na naslovnici rječnika.

rječniku donosi mnoštvo novih pojmova koje je preuzeo iz tadašnjega tiska pa prvi ujedno u jednom hrvatskom rječniku donosi i njemački izraz „*Bilderbuch*“ za koji rabi prijevod „knjiga s prilikami“ (Fröhlich i sur. 1840: 79). Važno je da on u zagradi iza svojega prijevoda dopisuje „und so alle hier nicht aufgeführten Zusammensezungen“ (i tako svi skupovi koji ovdje nisu navedeni), a što se odnosi na osnovni pojam „*Bild*“ koji netom prije prevodi kao „slika (Dan.), kip ikon,<sup>11</sup> obraz, prilika“. Dakle, Fröhlich ostavlja mogućnost i drukčijega prijevoda njemačkoga termina „*Bilderbuch*“, odnosno kao „knjiga sa slikama“, „kipovima“ i sl. što će doći do izražaja u prijevodu istoga pojma u kasnijim rječnicima.

Tako se ponovno dolazi do Fröhlicha koji se nameće kao prva osoba koja je u hrvatskim rječnicima zabilježila termin kojim se označuje slikovna knjiga namijenjena djeci. Ipak, ostaje dvojbeno otkud mu uopće pojam „*Bilderbuch*“ i zašto ga tako prevodi. Napomena „Dan.“ iza riječi „slika“ u prijevodu riječi „*Bild*“ pojašnjava da je tu riječ Fröhlich preuzeo iz *Danice* (usp. Sbirka 1835: 17)<sup>12</sup> o čem svjedoči i u *Predgovoru* rječniku u kojem spominje da je pri izradi u njega uvrstio „i malo manje poznate recsi iz *Danice* G. D<sup>ra</sup>. Gaja“ (Fröhlich 1840: IX). Već se iz slovomisa kojim je tiskan rječnik razaznaje da je riječ o predilirskom djelu i ubrzo će ga zasjeniti kvalitetom puno bolji i ilirskim jezičnim gledištima prihvatljiviji Mažuranićev i Užarevićev rječnik pa će Fröhlich ubrzo pasti u zaborav.

Poznato je da su se Mažuranić i Užarević koristili građom iz Fröhlichova rječnika (usp. Dukat 1937: 102–104), ali ne može se sa stopostotnom sigurnošću utvrditi jesu li iz njega mehanički preuzeli i riječ „*Bilderbuch*“ ili su tu istu riječ pronašli u dotadašnjem tisku. Budući da su Mažuranić i Užarević donekle promijenili prijevod pa je „knjiga s prilikami“ postala „knjiga s kipovi“, a taj prijevod zadržava i Fröhlich u svojem rječniku iz 1854., onda bi se upravo u Mažuraniću moglo tražiti prvotnoga prevoditelja. Treba spomenuti da još početkom 19. stoljeća pojam „*Bild*“ uz natuknicu „Kip“ u svojem rječniku povezuje Joso Voltiggi (1803: 168) pa ne čudi uporaba tih sveza ni u kasnijim godinama. Budući da znamo kako se Voltiggi u svojem radu koristio rječničkom građom svojih prethodnika (Mikalja, Della Bella, Belostenec), vidimo jedan kontinuitet koji se nastavlja tijekom cijeloga 19. stoljeća i čiju će prirodnu razvojnu nit prekinuti tek hrvatski vukovci. Raširenosti uporabe pojma „kip“ za „sliku“ zacijelo je doprinijela i programatska pjesma ilirskoga pokreta „Kip domovine vu pochetku leta 1831“ Pavla Štoosa,<sup>13</sup> objavljena u trećem broju *Danice*. U njoj Štoos donosi upravo ondašnju nepovoljnu „sliku“ Hrvatske „Vre y szvoj jezik zabit Horvati / Hote ter drugi narod poztati“ (Stóozs 1835: 2), a o važnosti te njegove pjesme govori i to da ju još krajem 19. stoljeća parafrazira Antun Gustav Matoš u crtici „Kip domovine leta 188“.<sup>14</sup>

<sup>11</sup> Vjerojatno nedostaje zarez između ovih dviju riječi.

<sup>12</sup> Sbirka nekih rječih, koje su ili u gornjoj ili u donjoj Ilirii pomanje poznane.

<sup>13</sup> U kajkavskom izvorniku potpisan kao Pavel Stóosz.

<sup>14</sup> Zanimljivo je da je Matoševa crtica objavljena prvo u Beogradu, u časopisu *Delo* 1895. pod naslovom „Junačka smrt“, ćirilicom i s dijalogizima na štokavskom narječju (usp. Matoš 1895: 412–414), a potom u knjizi *Iverje*, Mostar 1899., pod naslovom „Kip domovine leta 188“, latinicom i s kajkavskim dijalogizima. Matoš je tu, ne samo naslovom, nego i ubačenim kajkavskim narječjem odao počast Pavlu Štoosu.



Vladoje Dukat (usp. 1937: 92 i 128) pak smatra da je autor popisa riječi koji je izišao u *Danici* i kojim su se pisci rječnika zasigurno koristili jedan drugi Mažuranić, odnosno Antun<sup>15</sup>, brat Ivanov, koji je svakako bio najpotkovaniji za izradbu takva rječnika. Štoviše, njega Dukat (1937: 128) postavlja kao trećega, nepotpisanoga autora Mažuranić-Užarevićeva rječnika koji je, s obzirom na svoje iskustvo i filološko znanje, vrlo lako mogao biti ključni čovjek u prijevodu pojedinih njemačkih izraza. Izgleda da se njemu može zahvaliti što je Fröhlich termin „Bild“ preuzeo u svoj rječnik i pridodao ga pojmu „slika“ pa se to može smatrati začetkom cjelokupnoga procesa koji će na koncu izroditi i konačni izraz za vrstu dječje knjige sa slikama. Ipak ostaje nejasno kako je od termina „Bild“ (slika) došao do knjige sa slikama, odnosno otkuda je preuzeo upravo taj njemački pojam „Bilderbuch“ u svoj rječnik. Rješenje možda može ponuditi njemačko-slovenski rječnik Antona Johanna Murka iz 1833. godine koji je s obzirom na onodobnu južnoslavensku jezičnu situaciju i učestalost kulturnih kontakata mogao biti poznat i Rudolfu Fröhlichu. Naime, u tom rječniku Murko njemački termin „Bilderbuch“ prevodi kao „bukve s' podóbami“ (Murko 1833: 188) pa je taj njegov opisni prijevod mogao preuzeti i Fröhlich, uz prilagođavanje hrvatskomu jeziku tako da je dobio prvotni oblik „knjiga s prilikami“.<sup>16</sup> Da je tomu tako dokazuje upravo rječnik iz 1854. u kojem još uvijek za njemački pojam „Bild“ Fröhlich zadržava, između ostalih prijevoda, oblike „podoba“ i „prilika“ (usp. Fröhlich 1854: 158). Time je djelomice potvrđena teza koju su postavili Majhut i Batinić da je Rudolf Fröhlich prvi u rječniku uporabio i preveo njemački pojam „Bilderbuch“ na hrvatski jezik, ali je ta njihova tvrdnja korigirana i vremenski pomaknuta na 1840. godinu.

Na kraju treba istaknuti da se sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća u tisku (*Primorac, Subatički glasnik, Književna smotra, Napredak, Srijemski Hrvat*) češće rabi termin „slikovnica“ kakav poznajemo u današnjem smislu riječi. Uglavnom je riječ ili o oglasima koji su se nalazili u dijelu o igračkama ili društvenim igrama (usp. Najnovije slikovnice 1874: 3) ili o oglasima koji su najavljivali izlazak novih dječjih knjiga (usp. Prva slikovnica 1874: 3),<sup>17</sup> a ne o člancima koji bi teorijski razmatrali slikovnicu i njezino mjesto u odgoju i obrazovanju. Izostanak u kasnijim rječnicima svjedoči da je put do potpune afirmacije toga termina bio još uvijek dug i trajat će dugo u 20. stoljeće.

<sup>15</sup> Antun Mažuranić (1805. – 1888.), hrvatski jezikoslovac, autor *Temelja ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* (1839., <sup>2</sup>1842.) te *Slovnice Hèrvatske za gimnazije i realne škole* (1859., <sup>2</sup>1861., <sup>3</sup>1866., <sup>4</sup>1869.). S Ivanom Mažuranićem suautor je popratnoga rječnika Gundulićevu *Osmanu* (1844.). Pripomogao je i izradbi Drobničeva *Ilirsko-němačko-talianskoga Maloga Rěčnika* (1846. – 1849.).

<sup>16</sup> Kristijanović u svojem kajkavskom rječniku iz 1840., bez obzira na to što je mogao poznavati Murkov rječnik iz 1833. godine, ne navodi pojam „Bilderbuch“ uz natuknicu „Bild“ (usp. Kriztianovich 1840: 90).

<sup>17</sup> Odmah ispod ovoga oglasa koji dvaput rabi pojam „slikovnica“ nalazi se oglas koji spominje „slikovnu početnicu za pomnjivu dječicu“. Uz ta dva oglasa namijenjena djeci ranije dobi nalaze se i oglasi za knjige sa slikama koji su očito namijenjeni većemu uzrastu: „Atlas slikah k prirodopisu živinstva i bilinstva“ s 344 slike i „Domaće životije [sic!] i njihova korist“, u objašnjenju koje stoji: „Poučno – zabavna knjiga za mladež s bojadisanimi prema naravi nacrtanimi slikami svih domaćih životinjah i dodanim tumačenjem“. Ovi oglasi svjedoče o velikoj ponudi (posljedično tomu i potražnji) knjiga sa slikama namijenjenih djeci svih uzrasta u drugoj polovici 19. stoljeća.

## Zaključak

U radu su istraženi hrvatski prijevodi njemačkoga termina „*Bilderbuch*“ tijekom 19. stoljeća u Hrvatskoj. U svim slučajevima u kojima se pojavljuju hrvatske inačice riječ je o dvojezičnim rječnicima (njemačko-hrvatskim, talijansko-hrvatskim ili englesko-hrvatskim), jer se ti termini ne pojavljuju u jednojezičnim rječnicima koji izlaze koncem 19. i početkom 20. stoljeća. Pregledani korpus dvojezičnih rječnika pokazuje da je njemački jezik primarni jezik iz kojega je preuzet naziv za dječju knjigu sa slikama. Vremenski je pomaknuto dosadašnje saznanje o tom prijevodu u hrvatskim rječnicima za četrnaest godina, odnosno na 1840. godinu. Kao ključna osoba izdvaja se Rudolf Fröhlich koji te godine prevodi pojam „*Bilderbuch*“ kao „knjiga s prilikami“. Najvjerojatnije je sam pojam preuzeo iz Murkova njemačko-slovenskoga rječnika iz 1833. godine i njegov prijevod samo prilagodio hrvatskomu jeziku. Budući da je Fröhlichov rječnik ubrzo potisnut Mažuranićevim i Užarevićevim rječnikom objavljenim 1842. godine u jeku ilirskoga pokreta, za taj njemački pojam počeo se rabiti izraz „knjiga s kipovi“ koji u svojem kasnijem rječniku od njih preuzima i Fröhlich. Što se tiče samoga naziva „slikovnica“, njega spominje Šulek u svojem rječniku iz 1860., ali on pod tim pojmom obuhvaća njemački termin „*Bildercabinet*“, a za „*Bilderbuch*“ uvodi naziv „slikaruša“ ili „knjiga sa slikami“. Ipak već krajem toga desetljeća, 1869., Ivan Filipović u svojem rječniku za „*Bilderbuch*“ rabi pojmove „slikovnica“ i „slikovnjak“, no u svojem se kasnijem izdanju ponovno, uz ova dva jednočlana, vraća starijemu obliku „knjiga sa slikami“ čime uvodi dodatnu zbrku u upotrijebljenom nazivlju. Neujednačenost oko naziva za dječju knjigu sa slikama odrazila se i u rječnicima koji će nastati početkom 20. stoljeća pa će Ivekovićev i Brozov rječnik iz 1901. u potpunosti ignorirati taj pojam, ali ga je moguće naći u iste godine izišlom Parčićevu rječniku, kao i u nešto mlađem Lochmerovu koji su slijedili hrvatsku rječničku tradiciju. Ipak ni Parčić ni Lochmer ne rade kritički odmak od te tradicije i ne pridonose ujednačavanju nazivlja jer u svojem rječniku rabe višočlani naziv preuzet od Šuleka, „knjiga sa slikami“ (kod Lochmera prilagođen novomu pravopisu i gramatici), čime je nesigurnost oko preciziranja termina za dječju knjigu sa slikama prenesena i u 20. stoljeće.

## Popis literature

- Anić, Vladimir. 1996. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Drugo dopunjeno izdanje. Zagreb: Novi Liber.
- ARj: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1956. Dio XV: simetričan-1 spasti. Zagreb: JAZU.
- Babukić, Věkoslav. 1841. Něšto o narodnom životu literarnom u Českoj. *Danica ilirska* 7 (16): 62–64.
- Batinić, Štefka i Berislav Majhut. 2001. *Od slikovnjaka do Vragobe – hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Beckett, Sandra L. 2012. *Crossover Picturebooks: A Genre for All Ages*. New York: Routledge.
- Benešić, Julije. 2013. *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*. Sv. 13: S – Spužvast. Urednici: Moguš, Milan; Nikolić-Hoyt, Anja; Vončina, Josip. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Crnković, Milan. 1967. *Dječja književnost: priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.

- Dukat, Vladoje. 1937. Rječnik Mažuranića i Užarevića. *Rad JAZU*, knj. 257 (115): 83 – 132.
- Dvorniković, Lj[udevit]. 1890. Kazne i nagrade u svijetlu racijonalne pedagogije. *Napredak*, 31 (13): 193–195.
- Filipović, Ivan, Gjuro Deželić i Ljudevit Modec. 1869. *Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika / Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache. I. Njemačko-hrvatski dio*. Zagreb: Naklada knjižare Lavoslava Hartmána.
- Filipović, Ivan, Gjuro Deželić, Ljudevit Modec i Gjuro Šimončić. 1875. *Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika / Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache. P – Z. II. Hrvatsko-njemački dio. Drugi svezak*. Zagreb: Naklada knjižare Lav. Hartmána.
- Filipović, Ivan. 1878. *Žepni rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika za porabu u školi i na putu. II. Hrvatsko-njemački dio*. Zagreb: Naklada Lav. Hartmána.
- Filipović, Ivan. 1887. *Žepni rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika*. Drugo popravljeno izdanje. Zagreb: Naklada L. Hartmána (Kugli i Deutsch).
- Filipović, Ivan. 1896. *Džepni rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika. II. Hrvatsko-njemački dijel*. Treće, popunjeno i znatno popravljeno izdanje novim hrvatskim pravopisom. Zagreb: Tisak i naklada Knjižare Lav. Hartmána (Kugli i Deutsch).
- Fröhlich (Veselić), Rudolf. 1854. *Rěčnik němačkoga i ilirskoga jezika Handwörterbuch der deutschen und ilirischen Sprache. Drugi iliti němačko-ilirski dio*. Beč: Troškom A. A. Venedikta, slavenskoga knjigara.
- Fröhlich, Rudolf. 1840. Predgovor. U: *Nemacsko-ilirski i ilirsko-nemacski rukoslovník = Deutsch-illyrisches und illyrisch-deutsches Handwörterbuch*. Beč: Kod Mihailja Lechnera, knjigara sveuciliscta: V–XVI.
- Fröhlich, Rud[olf], Adolf Miroslav Richter i Adolf Ballmann. 1840. *Nemacsko-ilirski i ilirsko-nemacski rukoslovník / Deutsch-illyrisches und illyrisch-deutsches Handwörterbuch*. Beč: Kod Mihailja Lechnera, knjigara sveuciliscta.
- Hameršak, Marijana. 2014. Zašto su izgubljene prve hrvatske slikovnice? Dječja književnost između knjige i igračke. *Etnološka istraživanja* 18/19: 57–75.
- Hameršak, Marijana i Dubravka Zima. 2015. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam International.
- Hartman, Lavoslav. 1865. Hrvatski i njemački “Abecedar i slikovnjak”. U: Oglasi. *Domobran* 2 (92): 4.
- Hartman, Lavoslav. 1868a. Prva slikovnica za malu dječicu. U: Književnost. *Dragoljub* 2 (4): 63–64.
- Hartman, Lavoslav. 1868b. Prva slikovnica za malu dječicu. U: Sitnice. *Bosiljak* 4 (4): 64.
- Iveković, Franjo. 1901. Predgovor. U: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Franjo Iveković i Ivan Broz, III–V. Zagreb: Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
- Iveković, Franjo i Ivan Broz. 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Štamparija Karla Albrechta (Jos. Wittasek).
- Jambrišak, Marija. 1900. Igračke naše djece. *Na domaćem ognjištu* 1 (4): 96–98.
- Jojić, Ljiljana, ur. 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jojić, Ljiljana i Matasović, Ranko, ur. 2003. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber.
- Kriztianovich, Ignaz. 1840. Anhang zur Grammatik der kroatischen Mundart. Agram: gedruckt bei Franz Suppan.
- Lochmer, Šandor. 1906. *English-Croatian Dictionary = Englesko-hrvatski rječnik*. Senj: Tisak i naklada I. pl. Hreljanovića.
- Majhut, Berislav. 2015. Lavoslav Hartman: nakladnik koji je znao da su slike važne = Lavoslav Hartman: The Publisher Who Knew Pictures Matter. *Libri & Liberi* 4 (2): 431–462.

- Majhut, Berislav. 2020. Prva slikovnica na hrvatskom jeziku = The First Picturebook in Croatian. *Libri & Liberi* 9 (1): 93–148.
- Majhut, Berislav i Štefka Batinić. 2017. *Hrvatska slikovnica do 1945*. Zagreb: Hrvatski školski muzej i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Majhut, Berislav i Sanja Lovrić Kralj. 2020. *Oko hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Matoš, Antun. 1895. Junačka smrt. *Delo: list za nauku, književnost i društveni život* 2 (7): 412–414. (preuzeto 26. 9. 2021. s: [http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled-lat?category=PREWWI&newspaper=UB\\_00048](http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled-lat?category=PREWWI&newspaper=UB_00048)).
- Mažuranić, Ivan i Jakov Užarević. 1842. *Deutsch-ilirisches Wörterbuch / Němačko-ilirski slovar*. Agram: Verlag und Druck der k. priv. ilirischen National-Buchdruckerei von Dr. Ljudewit Gaj.
- Murko, Anton Johann. 1833. *Deutsch-Slowenisches und Slowenisch-Deutsches Handwörterbuch. Deutsch-Slowenischer Theil / Němshko-Slověnski Dél*. Grätz: Verlag der Franz Ferstl'schen Buchhandlung.
- Najnovije slikovnice za djevojke sa napisu ili bez njih. 1874. U: Igračke i društvene igre. *Primorac* 2 (23): 3.
- Narančić Kovač, Smiljana. 2015. *Jedna priča – dva pripovjedača: slikovnica kao pripovijed*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Parčić, Dragutin. 1901. *Rječnik hrvatsko-talijanski = Vocabolario croato-italiano*. Zadar: Tisak i naklada „Narodnoga Lista“.
- Poljak, F[erdo]. 1878. Nešto iz poviesti zorne obuke. *Napredak* 19 (2): 17–20.
- Prva slikovnica za malu dječicu. 1874. U: Književnost. *Subatički glasnik* 2 (25): 3.
- Richter, Adolf Miroslav i Adolf Ballmann. 1839. *Ilirsko-nemacski i nemacsko-ilirski rukoslovník / Deutsch-illyrisches und illyrisch-deutsches Handwörterbuch. Parvi illiti: ilirsko-nemacski dio*. Beč: Kod Mihailja Lechnera, knjigara sveučilišta.
- Sbirka nekoliko rječih, koje su ili u gornjoj ili u donjoj Ilirii pomanje poznane. 1835. Dodatak k *Danica ilirska*. 1–22.
- Stóosz, Pavel 1835. Kip domovine vu pochetku leta 1831, *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka* 1 (3): 1–3.
- Šulek, Bogoslav. 1860. *Deutsch-kroatisches Wörterbuch. I. Band / Němačko-hrvatski rěčnik. Dio I*. Zagreb: Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja.
- Voltiggi, Joso. 1803. *Ricoslovník (vocabolario-wörterbuch) illiricskoga, italianskoga i nimacskoga jezika s'jednom pridpostavljenom grammatikom illi pismenstvom*. Beč (Vienna): U Pritesctenici Kurtzbecka,
- Vraz, Stanko. 1841. Dopis prijateljski iz Krajske (Slučajno zakasnjeno). *Danica ilirska* 7 (25): 100–101.

## Matijas Baković

Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb, Croatia

## Terms for Picturebook (*Bilderbuch*) in Croatian Dictionaries in the 19<sup>th</sup> Century

The paper presents the terms for picturebook used in dictionaries of the Croatian language since the appearance of the first translation of the German term “Bilderbuch” in the middle of the nineteenth century. An attempt is made to reconstruct the path taken by the

---

translations of the German term and the presence of each of the terms in Croatia at the time. By researching the Croatian-German dictionaries of the period, the dates of the first appearance of the term and its Croatian equivalents are established.

**Keywords:** *Bilderbuch*, Croatian historical terms for picturebook, dictionary, picturebook